

Sažetak

U prigodi obilježavanja 18. studenoga — Dana sjećanja na žrtvu Vukovara 1991. godine, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar iz Zagreba i Područni centar Instituta Pilar u Vukovaru, organizirali su 13. i 14. studenoga 2017. tradicionalni i jubilarni 20. znanstveno-stručni skup »Vukovar '91. — dvadeset i šesta godina poslije«, na temu VUKOVAR '91.: JAVNI DISKURSI I POZICIJE MOĆI. Na skupu je sudjelovalo 27 uglednih predavača — znanstvenika i stručnjaka iz različitih znanstvenih disciplina, koji su prezentirali 19 vrlo zanimljivih priopćenja. Do roka koji je ranije postavljen, pisane verzije svojih priopćenja dostavilo je 15 sudionika skupa koji su za tisak priredili 11 radova. U nastavku donosimo kraći opis pojedinačnih radova prema njihovom redosljedu u Zborniku.

Sličnosti i razlike bitaka za Verdun 1916. i Vukovar 1991. naslov je rada koji zajednički potpisuju Andrija Platužić, Željko Živanović i Ozren Žunec. Dvije bitke, jedna s početka, a druga s kraja dvadesetog stoljeća, po mnogo čemu su različite. U samim bitkama, u širim okolnostima u kojima su se dogodile, te u njihovim značenjima za države koje su u njima sudjelovale, postoje brojne različitosti, poput apsolutnih veličina i omjera sukobljenih snaga, konteksta svjetskog nasuprot lokalnom ratu, simbolike prve bitke za pomirbu Francuske i Njemačke, nasuprot izostanku bilo kakve slične konvergencije odnosa Hrvatske i Srbije prema drugoj bitki. Postoje također i izrazite sličnosti i analogije. Između ostalog, obje bitke uključuju jednostavne prostorno vremenske sličnosti. Tako je na primjer smještaj Verduna unutar Francuske, u odnosu prema Njemačkoj, sličan smještaju Vukovara unutar Hrvatske, u odnosu prema Srbiji, a djelomično vremensko preklapanje Bitke na Sommi i Bitke za Verdun slično je vremenskom preklapanju operacija u Zapadnoj Slavoniji i Bitke za Vukovar. No, prisutne su i složenije, asimetrične analogije, primjerice između planiranih ciljeva strategije iscrpljivanja u prvom slučaju te izazvanih učinaka na demografske procese u vremenski nerazmjerno dužem razdoblju, u drugom slučaju.

Sociologija »ekstremnog nasilja«: Tehnologizacija diskursa o vukovarskom iskustvu 1991., naslov je rada koji zajednički potpisuju Anita Dremel i Renato Matić. Okrutan i apsurdan zločin nalazi se onkraj tradicionalnog pojma nasilja. Nasilje uvijek teži razoriti ili prouzročiti određeni stupanj patnje, a okrutnost uključuje dodatnu dimenziju koja povrh boli, patnje i destrukcije, proizvodi ponižavanje i degradaciju. Na tragu Veronique Nahoum-Grappe i njezine antropologije »ekstremnog nasilja«, autori su ocrtili sociološki fokus pri razmatranju ekstremnog nasilja u Vukovaru 1991. godine, uz razmatranje istraživačke upotrebljivosti sintagme »ekstremno nasilje«. Pri tome im je od posebnog interesa činjenica da je proizvodnja diskursa o ratnim događajima (partikularno ili totalno) ideološki intonirana, bilo da se radi o političkom javnom diskursu, diskursu različitih medija, internetskih portala i bilježaka o vukovarskoj bitki u različitim enciklopedijama, ili pak školskim udžbenicima. S obzirom na diskurzivnu proizvodnju događaja koji

su ekstremno nasilni, u pokušaju dolaska do objektivne istine o vukovarskom iskustvu, nužno se kritički reflektirati o fundamentalno različitim interesima ideološkog i znanstvenog diskursa te o metodološkom problemu objektivnosti, posebice pri bavljenju tematikom ekstremnog nasilja. Autori su nastojali uokviriti diskurs, kao faktor konstrukcije zbilje, u teoriju moći, jer se on vidi u terminima hegemonijskih procesa. Istražiti hegemonijsku borbu različitih diskursa, u interpelaciji različitih subjektivnih pozicija s kojih se uopće može govoriti, znači istražiti tehnologizaciju diskursa, a to je proces moguće intervencije u sferu diskurzivnih praksi, s ciljem konstruiranja nove hegemonije u određenom poretku diskursa.

Ivan Fremec, autor teksta *Pokolj ili sukob? — Vukovar '91. na Wikipediji*, polazi od činjenice da je Wikipedija, najveća svjetska internetska enciklopedija, zahvaljujući modelu koji omogućava svim internetskim korisnicima slobodan unos i izmjenu podataka, jedna od najvećih platforma javnog diskursa. Upravo zbog toga što korisnici imaju gotovo neograničenu slobodu uređivanja, Wikipedija katkad postaje poprište različitih interpretacija povijesnih činjenica, što je vidljivo u člancima koji obrađuju tematiku ratnog Vukovara. U radu su obrađeni članci s hrvatske (poddomena.hr) i srpske Wikipedije (poddomena.sr), metodom kontrastivne analize i analize diskursa u teorijskom okviru kognitivne lingvistike, kao i sama potkrijepljenost navoda izvorima i njihova točnost. Cilj je rada provjeriti postoje li razlike u diskursu članaka i prezentaciji podataka s hrvatske i srpske Wikipedije, koji se bave istom temom, s naglaskom na izbor leksema i frazema te osvrtno na to koliko je Wikipedija, kao slobodna enciklopedija, ujedno platforma političkog diskursa prožetog subjektivizmom.

Militarizacija javnog diskursa: nacionalna sigurnost i paradoks Vukovara, naslov je rada koji potpisuje Stjepan Domjančić. Autor ističe da nakon 2014. možemo zamijetiti jačanje tradicionalnog pristupa sigurnosti, odnosno militarizacije sigurnosti. Pritom dolazi do procesa nove sekuritizacije koji ne treba promatrati i analizirati isključivo na nacionalnoj razini. Naime, ovaj recentni proces sekuritizacije, globalno gledajući, potaknut je dominantno krizom u Ukrajini (»prijetnje s Istoka) i usponom tzv. Islamske države, ili onim što se obično naziva »prijetnjama s juga«. I dok je Ukrajinska kriza kod država europskog istoka (prvenstveno Poljska i baltičke države) dovela do jačanja tradicionalnog pogleda na sigurnost, a u izvjesnoj mjeri i povratka hladnoratovske retorike, »prijetnje s juga« utjecale su na redukciju percepcije pojedinih društvenih problema isključivo kao sigurnosnih (npr. migracije). Autor ističe da je u razdoblju od 2000. do 2013./14., kada se usvajaju temeljni strateški dokumenti, dominirao pristup sigurnosti, temeljen na liberalnoj teoriji, a u praksi je to razdoblje dominantno obilježeno pripremom i konačnim pristupanjem euroatlantskim integracijama (NATO i EU). Iz analize hrvatskih strateških dokumenata u području obrane i sigurnosti, autor upozorava da se u Hrvatskoj dogodila regresija. Ako bismo iskustvu Vukovara 1991. željeli pridružiti ključna obilježja, autor posebno ističe humanitarnu dimenziju i solidarnost. U javnom diskursu, općenito smo svjedočili pobjedi općeljudskih, univerzalnih vrijednosti nad surovošću. Vukovar 1991. tretiran je u hrvatskom javnom diskursu kao nadpolitičko pitanje, odnosno pitanje univerzalnih vrijednosti. Taj pristup može se pratiti sve do mirne reintegracije Hrvatskoga Podunavlja, kad su politički ciljevi ostvareni isključivo uporabom političkih, a ne vojnih sredstava. Upravo

ta činjenica trebala je, prema autorovu mišljenju, predstavljati ogroman kapital za budućnost i zalag za sprječavanje značajnijeg utjecaja militantnog diskursa. Međutim, javni se diskurs posljednjih godina počeo mijenjati. Promjena javnog diskursa o Vukovaru velikim dijelom korespondira i reflektira promjenu diskursa nacionalne sigurnosti.

Autor teksta *Diskursi o Glavaševiću i Glavaševićev (literarni) diskurs* je Tomislav Čužić. Nakon prikaza funkcijski raznoliko postavljenih diskursa o Glavaševiću, preko kojih se nastojalo signirati svijet njegova diskursa, u prvome redu onoga koji se može smatrati literarnim diskursom utjelovljenim u *Pričama iz Vukovara*, autor u radu propitkuje odnos univerzalnih (općih, općeljudskih) i partikularnih, tj. nacionalnih, odnosno nacionalno-identitetskih (idejnih) komponenti u tome djelu.

Rad *Obrazac zločina: Vukovar, Srebrenica, Prekaz*, potpisuje Josip Esterajher. Autor ističe da su tijekom agresije Jugoslavije/Srbije 90-ih godina prošlog stoljeća na području Hrvatske, BiH i Kosova počinjeni zločini nad nersrpskim stanovništvom koji imaju više dodirnih točaka, te tvore obrazac ponašanja tadašnjega srbijanskog režima. U navedenim slučajevima riječ je o istom ideološkom ishodištu, odnosno namjeri za teritorijalnim širenjem Srbije (srpskog etničkog prostora), temeljenoj na jasnom političkom određenju vrha režima u Beogradu i uporabi elitnih vojnih i policijskih postrojbi. Provođenje vojnih aktivnosti praćeno je podrškom najvećeg dijela srbijanske javnosti, a režim je sustavno manipulirao činjenicama, primjerice slanjem brojnih lažnih vijesti o neprijatelju, te početnim nijekanjem, a potom i minoriziranjem zločina. U navedenim slučajevima, o čemu svjedoče međunarodne optužnice i presude, utvrđeno je postojanje masovnih grobnica. Unatoč tomu, službeni Beograd stavljao je navedene zločine u kontekst »dugotrajnih zločina nad Srbima«, iskazujući nedostatak prihvaćanja odgovornosti za počinjene zločine, eventualno ukazujući na postrojbe lokalnih Srba. Pokazuje se nespремnost za suđenje počiniteljima: sudi se samo osobama koje nisu pripadnici JNA/Vojske Srbije, a ne procesuiraju se ni pripadnici srbijanskog vojnog vrha. Valja ukazati i na međunarodnu komponentu optužnice i presude za počinitelje navedenih zločina. Autor je u radu ukazao na razlike i specifičnosti svakog od počinjenih zločina (počinitelji, vrijeme počinjenja zločina u odnosu na početak sukoba, broj žrtava i sl.). U konačnici je upozorio na posljedice navedenih zločina, koji u pravilu nisu ostvarili postavljene srbijanske političke i vojne ciljeve (osim djelomično kod Srebrenice), kao i na činjenicu da su izazvali suprotan efekt — postali su utemeljiteljski mitovi borbe za slobodu sva tri naroda i države protiv velikosrpske agresije.

Rad nešto duljeg naslova *Obnova nakon razaranja — pregled i stanje obnovljene sakralne arhitekture na području Vukovara i Vukovarsko-srijemske županije nakon velikosrpske agresije na Hrvatsku*, autorski potpisuje Julija Barunčić Pletikosić. Na temelju dostupnih podataka, autorica donosi analizu i pregled stradalih i razorenih sakralnih objekata Katoličke Crkve i drugih vjerskih zajednica na području Grada Vukovara i današnje Vukovarsko-srijemske županije za vrijeme Domovinskog rata i srpske okupacije toga dijela Republike Hrvatske. Također, na temelju podataka Konzervatorskog odjela u Vukovaru te druge relevantne literature, dan je pregled i današnje stanje sakralne arhitekture na tom području, od-

nosno prikazano je u kojoj su mjeri i kada obnovljeni sakralni objekti Katoličke Crkve i drugih vjerskih zajednica.

Ivan Markešić potpisuje rad *Vjerske zajednice o migracijama i migrantima*. Autor upozorava da je izbjeglička kriza, koja je u 2015. pogodila mnoge europske zemlje, pa tako i Hrvatsku, dovela u pitanje mnoge dotad proklamirane i prakticirane vrijednosti Europske unije o prihvaćanju drugog i drukčijeg, o slobodi kretanja te o pravilima traženja i dodjele azila. Međutim, strah od siromašnih i nenaoružanih prognanika, koji zbog situacije u svojim matičnim zemljama Azije i Afrike, u valovima i različitim putovima stižu u zapadnoeuropske zemlje, toliko je narastao da su neke od tih zemalja na svojim granicama postavile ne samo žičane ograde, nego i posebne policijsko-vojne ophodnje s dugim (puščanim) cijevima. Zbog nepostojanja jedinstvene unutarnje i vanjske politike Europske unije, ne čudi, prema autoru, da je migracijska kriza podijelila europske političare, ali i crkvene poglavare, na one koji zagovaraju kontrolirani dolazak migranata u Europu, bez obzira na njihovu boju kože, svjetonazor, religijsko i nacionalno pripadanje, i one koji se tome u potpunosti protive. Jedinu koji je od samih početaka izbjegličke krize zagovarao i u praksi promovirao čovječnost i dostojanstvo svakoga čovjeka, pa tako i čovječnost i dostojanstvo izbjeglih i prognanih osoba, bio je papa Franjo. No autor ističe da njegovi apeli, upućeni vjerskim, ali i državnim poglavarima, kako u Europi tako i u svijetu, da ne prestanu primati izbjegle i prognane osobe, nisu uvijek nailazili na plodno tlo, čak ni u njegovoj Katoličkoj Crkvi, iako su mnogi katolici njegova nastojanja oko prognanih i izbjeglih vidjeli kao osobno i kršćanski odvažnu i hrabru aktivnost, ali zbog europske sebičnosti i uzaludnu »borbu protiv vjetrenjača«.

Katolicizam, kultura rada i antitržišni mentalitet u Hrvatskoj — empirijska analiza utemeljenosti jednog diskursa, naslov je zajedničkog rada Željka Pavića i Antuna Šundalića. Od pionirskog istraživanja Maxa Webera postupno nastaje diskurs kojim se pretpostavlja da katolicizam, kao kontrapunkt protestantskoj etici, usmjerenoj prema odricanju i štednji, dovodi do negativnog odnosa prema radu i materijalnom uspjehu, djelujući kao razvojna prepreka. S druge strane, neki autori, poput Michaela Novaka, ističu da i katolički socijalni nauk naglašava duhovnu komponentu rada, bez koje nema moralne osnove tržišnog kapitalizma. Autori u radu analiziraju elemente katoličkog socijalnog nauka, koji problematiziraju pitanje kulture rada, tržišnog kapitalizma i njegova moralnog smisla. Na ovaj su način željeli utvrditi je li diskurs o katolicizmu kao doktrini koja nema elektivni afinitet u odnosu na tržišni kapitalizam, utemeljen na racionalnim argumentima, ili je taj diskurs rezultat ideološkog, ahistorijskog i površnog shvaćanja razlika između pojedinih religija i kršćanskih konfesija. Autori su u radu prezentirali najvažnije rezultate empirijskog (anketnog) istraživanja, provedenog na uzorku studenata Ekonomskog fakulteta u Osijeku (N=293). U istraživanju su nastojali utvrditi u kojoj je mjeri (katolička) religioznost povezana s raznim aspektima odnosa prema radu i tzv. egalitarnim sindromom, kao elementom antitržišnog mentaliteta. Istraživanje je potvrdilo da se ranije validirana skala protestantske etike sastoji od četiri neovisne dimenzije — vrijednosti teškog rada, vrijednosti slobodnog vremena, unutarnje motivacije za rad i asketizma, od kojih je samo prva (pozitivno) korelirana s religijskom samoidentifikacijom. S druge strane, niti jedna komponenta

egalitarnog sindroma nije povezana s religioznošću pojedinca. Stoga autori konstatiraju da je povezanost katoličke religioznosti i odnosa prema radu tek djelomično ustanovljena, pri čemu treba uzeti u obzir i alternativne interpretacije dobivenih rezultata. Iz toga autori zaključuju da rezultati istraživanja ne potvrđuju diskurs o nepostojanju afiniteta između katolicizma i tržišnog kapitalizma, barem na individualnoj razini koja je mjerena ovim istraživanjem.

Emigrantski rad braće Oršanić u svjetlu hrvatskog pitanja u Jugoslaviji (1951.—1968.) autorski je rad Stipe Kljaića. Braća Oršanić hrvatski su emigrantski intelektualci koji su nakon 1945. djelovali u Argentini te gotovo pola stoljeća (do 1990.) bili prisilno izbrisani iz sjećanja njihova rodnog kraja i povijesti hrvatskoga naroda. Braća su na različite načine bili povezani s gradom Vukovarom u tijeku prve polovice 20. stoljeća — Ivan gimnazijskom profesurom, a Ante rođenjem i školovanjem. Svoje političke stavove u emigrantskoj fazi života razvijali su tijekom 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća, kada predvode stranku i objavljuju časopis pod jednim te istim nazivom »Republika Hrvatska«. U isto vrijeme dolazi do njihovog udaljavanja od ustaštva i Pavelićeva kruga u argentinskoj emigraciji. Duboko su vjerovali da Jugoslavija pod diktaturom komunističke stranke nema nikakvih izgleda da dugoročno opstane. Ta njihova prognoza upravo je najveća prigoda za skoro stvaranje hrvatske države koja bi bila izgrađena na republikansko-demokratskim osnovama. Na tragu toga, njihov emigrantski rad u najvećoj se mjeri bavio hrvatskim nacionalnim pitanjem u Titovoj Jugoslaviji.

Posljednji rad u Zborniku, pod naslovom *Religioznost i kritički osvrt mladih Vukovarskog dekanata na Tečaj priprave za brak te komparacija transgeneracijskih vrednota potrebitih za stabilnost i kvalitetu života u braku i obitelji*, potpisuje Stanislav Šota. Autor analizira i kritički se osvrće na istraživanje, provedeno među šezdeset devet mladih iz Vukovarskog dekanata koji su tijekom šest večeri, od 6. do 22. ožujka 2017., pohađali Tečaj priprave za brak, u organizaciji Povjerenstva za brak i obitelj Đakovačko-osječke nadbiskupije i Vukovarskog dekanata. Polazeći od činjenice da je brak institucija od koje svi očekuju, a u koju se malo ulaže, autor u prvom dijelu prikazuje »svijet i mentalitet« današnjih mladih ljudi koji žele sklopiti brak i pripremiti se za nj. Rad donosi i kritički osvrt mladih Vukovarskog dekanata na sadržaj, odnosno područja koja se obrađuju u okviru tečaja. U drugom dijelu analizira se najvažnija dimenzija za uspješan brak i sretnu obitelj — religioznost mladih — pri čemu se, kroz tipologiju (ne)vjernika (praktični vjernici, tradicionalni, prigodni, religiozni i ateisti), prikazuje njihova religioznost, odnosno prakticiranje vjere. U trećem dijelu rada, na temelju višegodišnjih individualnih i grupnih terapija s istraumatiziranim braniteljima, autor komparira vrijednosti i vrednote potrebne za stabilnost i kvalitetu braka i obitelji branitelja oboljelih od PTSP-a i današnjih mladih Vukovarskog dekanata. Dakle, uz analizu transgeneracijskog sindroma istraumatiziranosti, analizira se i transgeneracijska dimenzija vrednota koje čine brak i obitelj.